

NUMMER 70
JAARGANG 14 - DECEMBER 2025

DE DRUKTEMAKER

Tweemaandelijks infoblad van het Nederlands Drukkerij Museum/Leeuwerik 8 - 4872 PH Etten-Leur - info@nederlandsdrukkerijmuseum.eu

METAMORFOSE VOOR ONTVANGSTRUIMTE

De ontvangstruimte was al lange tijd een aandachtspunt van het bestuur om die eens een flinke opknappbeurt te geven. Ook de vloer, een parketvloer, moest dringend geschuurd en van een nieuwe laklaag worden voorzien. Dat is de afgelopen maanden allemaal gebeurd en hoewel nog niet alles 100% is heeft er toch wel een metamorfose plaatsgevonden. Vrijwilligers hebben weer flink gewerkt om dit tot stand te brengen. Bedankt.

DE LANGE REIS VAN EEN LADE VOL CLICHÉS

Ons museum krijgt met grote regelmaat materiaal aangeboden. Sinds begin dit jaar zijn we echter gestopt met aanname van hetgeen aangeboden wordt i.v.m. ruimtegebrek of dat het niets met de boekdruktechniek te maken heeft. Maar af en toe maak je toch een uitzondering als er iets unieks voorbij komt, bv. toen Jos Benders contact zocht en op een zondag langs kwam, samen met zijn vrouw, met uniek materiaal en een mooi verhaal. Hieronder vertelt Jos zijn verhaal.

Jos Benders: "Ergens in de zeventiger jaren van de vorige eeuw bezochten mijn vrouw en ik te Culemborg een opkoper van afgebrande en failliete boedels, gevestigd in een afgetopte molen, bekend als De Hoop (In de jaren negentig is de molen trouwens

Overhandiging op 10 oktober 2025 van cliché en afdruk. Dhr. en mevr. Benders in het midden.

van "Marne's mosterd" van de Marne's fabrieken te Groningen. Het grootste gedeelte echter, clichés ter grootte van 7 x 7 cm, die bij een nadere aanschouwing clichés van een stripverhaal bleken te zijn. Enkele plaatjes waren gemonteerd op een houten

stripverhaal voor de tekenaar een schnabbel en werd de strip in afleveringen gemaakt als chocolade-wikkel. Vroeger bewaarde de drukker de dure clichés van prentjes. De loden tekstregels, die er bij hoorden, werden omgesmolten.

JUISTE VOLGORDE:

In totaal betreft de stripserie 218 clichés, die op de achterkant met een viltstift zijn genummerd. Door een kunstenaar in Nieuwegein (J.K. Rouwenhorst) liet ik in 1989 de plaatjes in de juiste volgorde op panelen afdrukken in de hoop iets meer te weten te komen over dit stripverhaal. In totaal waren er 6 panelen. Sedert de vondst van de plaatjes hebben vele mensen, waaronder strip-liefhebbers, de plaatjes bekeken. Maar het antwoord op de vraag wie de tekenaar is, bleef onbeantwoord. De lade met clichés stonden vervolgens 40 jaar in de hoek van onze garage.

NEDERLANDS STRIPMUSEUM:

In verband met een verhuizing naar een kleinere woonruimte wilden we af van deze "loden last" door het vinden van een goed tehuis voor deze vondst. Daar hoorden natuurlijk ook de panelen bij. We gingen op zoek naar de oorsprong van de strip en kwamen terecht bij stichting Het Nederlandse Stripmuseum te Groningen. Die stuurde de vraag door

naar Albert Tol, die bij uitstek deskundig is op het gebied van vooroorlogse strips. Binnen 1 dag reageerde Albert Tol met een mail, waarin hij stelde dat de plaatjes afkomstig zijn uit de strip "Dikke Dorus", getekend door ene Frisia (een pseudoniem), voorzien van zogenaamde kreupelrijmpjes van D.M. van der Woude. De strip verscheen in verschillende kranten, waaronder de "Culemborgsche Courant", in de jaren 1925 en 1926. Onze conclusie was dat deze krant met strip waarschijnlijk werd gedrukt bij een Culemborgsche drukker, die later failliet ging of afbrandde. We hadden de titel van de strips, de naam van de tekenaar en de schrijver en we hadden een krant, waarin de strips gepubliceerd was.

ALLARD PIERSON MUSEUM:

Maar waarheen met de zinken clichés? Verkoop via Markt-plaats of wegbrengen naar een schroothandelaar was geen optie. De Marne's mosterdfabriek te Groningen wilde erg graag het cliché van het etiket ontvangen. Voor een thuis voor de clichés van het stripverhaal kwamen we terecht bij Allard Pierson museum dat echter geen plaats meer in het depot heeft. Jos van Waterschoot, conservator van het Allard Pierson-museum verwees ons door naar Cees Jochems van

Links het zinken cliché, in spiegelbeeld en rechts de leesbare afdruk.

gerestaureerd). Tussen allerlei rommel trof ik een door brand aangetast metalen bureau en een stalen lade aan. In de lade lagen zinken clichés (plaatjes waarmee vroeger gedrukt werd). Eén cliché was bestemd voor het drukken van etiketten

plankje van zo'n 1,5 cm hoogte. Geen enkele tekening was onderkend door de striptekenaar. In eerste instantie dacht ik zelf dat de tekeningen waren gemaakt door de tekenaar van de Dik Trom-boeken. Volgens een oude drukker was het tekenen van een

DE LANGE REIS VAN EEN LADE VOL CLICHÉS

Vervolg van pagina 2

het Nederlands Drukkerij Museum te Etten-Leur, die de clichés graag wilde hebben. Op 4 mei 2025 overhandigden wij de clichés en de panelen aan Cees Jochems.

THUIS BIJ MARNE'S MOSTERD:

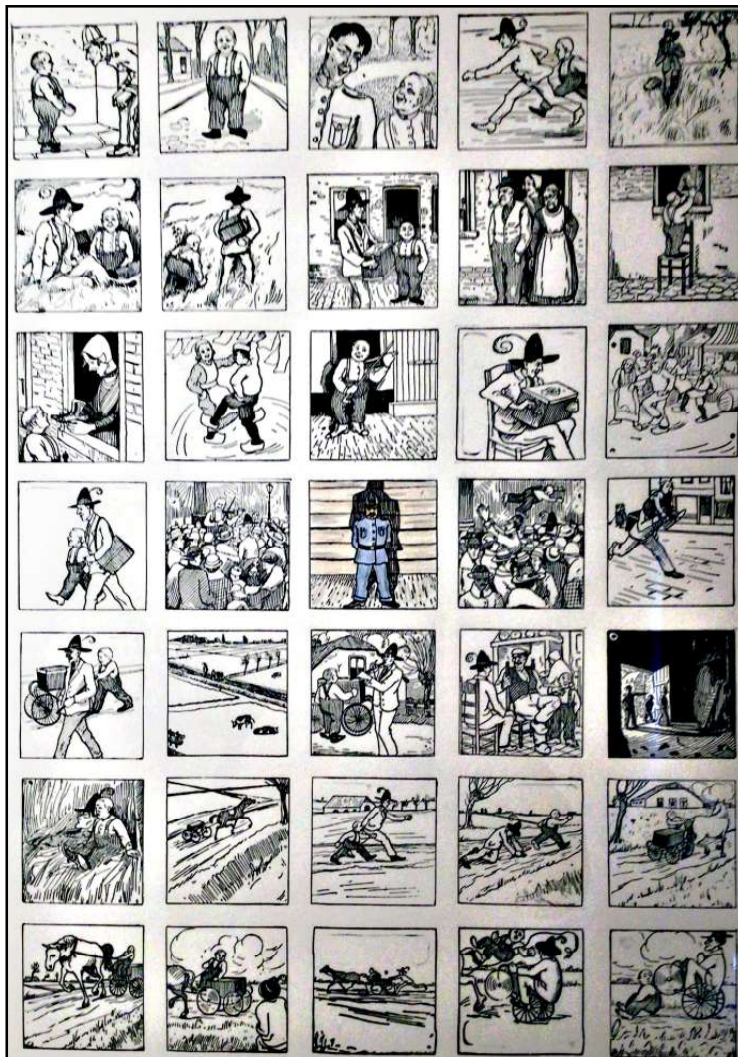
Het cliché van Marne's Mosterd hoorde in ieder geval thuis bij de Marne's mosterd fabriek, die nog steeds in Groningen bleek te zitten. De directie wilde erg graag het cliché ontvangen om ergens in een vitrine te exposeren. Als extraatje had Cees Jochems een tiental afdrucken in zwart laten drukken.

Op 10 oktober 2025 overhandigden we het cliché van Marne's Mosterdfabriek en de gemaakte afdrucken aan haar directeur Paul de Vries. Die wist te vertellen dat het etiket en het cliché gemaakt moeten zijn eind jaren '20, wellicht begin jaren '30. Toen werd nog gesproken over Marne's Fabrieken omdat er ook nog andere producten werden gemaakt.

WAARDIG TEHUIS GEVONDEN:

Het is daarom zeker dat de clichés stammen uit de twintiger jaren van de vorige eeuw. Dankzij de hulp van velen (waaronder de medewerkers van het Nederlandse Stripmuseum en het Nederlands Drukkerij Museum) hebben de clichés een waardig thuis gevonden."

Op dit moment wordt nog een

Een afdruk van een bladzijde van het stripverhaal.

geschikt plekje gezocht binnen het museum, zodat afdrucken en de clichés goed tot zijn recht komen.

Elders in deze nieuwsbrief kunt u meer informatie lezen over de strip "Dikke Doris" en de striptekenaar.

Een klein gedeelte van de clichés van het stripverhaal van Dikke Doris.

Beste lezer,

Voor u ligt de laatste Druktemaker van 2025 weer helemaal vol met een aantal interessante artikelen. Het is de 70ste uitgave sedert wij er mee begonnen in januari 2012. In het afgelopen jaar hebben de vrijwilligers geen gelegenheid gehad om „duimen” te draaien zoveel werk is er weer verzet. Dit gebeurt overigens elk jaar. In een „historische boerderij” uit 1872 is er altijd werk aan de winkel. Het laatste karwei wat op de agenda stond is de aanpassing van de ontvangstruimte. Het bestuur wilde die een wat warmere uitstraling geven en we denken dat dit goed gelukt is. Kijk maar naar de foto's op de voorpagina. Daar is nog geen compleet plaatje te zien, want er ontbreken nog een paar details. We hopen dat aan het begin van het nieuwe jaar alles helemaal klaar is.

Terwijl ik deze column aan het maken ben zitten we midden in het rondleiden van de leerlingen van de basisscholen, zowel uit Etten-Leur als leerlingen uit de regio. We hebben dit schooljaar een verdubbeling van het bezoek t.o.v. van 2024.

In de maand december wordt het wat rustiger om in januari de draad weer op te pakken.

In januari 2026 begint ons jubileumjaar: 50 jaar Nederlands Drukkerij Museum. Een feestcommissie is al maanden bezig om een aantal leuke activiteiten te ontwikkelen. Daarover gaan we in de volgende Druktemaker alles over bekend maken. Ook wordt er een boekje uitgegeven waarin de geschiedenis van 50 jaar museum is beschreven en dat is nogal wat.

Maar laten we eerst maar eens de „feestmaand” december doorkomen. We kunnen binnenkort weer de kerstversieringen te voorschijn halen (of misschien heeft u dat al gedaan) en bent u al klaar voor de kerst.

Vanaf deze plaats is het mij een genoegen om u allen fijne kerstdagen en een gelukkig, maar vooral gezond 2026 toe te wensen.

Was getekend,
Frans de Nijs

Helvetica®
1957

ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZ
abcdefghijklmnopqrstuvwxyz

The Helvetica® type
was designed by
Max Miedinger
in 1957

HELVETICA

Helvetica®
1957

ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZ
abcdefghijklmnopqrstuvwxyz

The Helvetica® type
was designed by
Max Miedinger
in 1957

Veel lettertypes,
die we momen-
teel gebruiken in
Word, stammen af van
het boekdruktijdperk.
In deze terugkerende
rubriek geven we aan-
dacht aan deze letter-
types en de ontwerpers.
Na Garamont en Times
New Roman na aan-
dacht voor Helvetica.

Het lettertype Helvetica is een schreefloos (sans serif) lettertype, dat in 1957 werd ontworpen door Max Miedinger en Eduard Hoffmann voor de Haas'sche Schriftgießerei.

GESCHIEDENIS:

Miedinger en Hoffmann werden geïnspireerd door het lettertype Akzidenz Grotesk. De Helvetica werd ontworpen als Neue Haas Grotesk, maar werd in 1960 hernoemd naar Helvetica om het ontwerp internationaal interessant te maken. Dankzij vooral grafisch vormgever Wim Crouwel kreeg dit lettertype bekendheid in Nederland (NRC Handelsblad, 14 april 2007).

Helvetica wordt gebruikt op bijvoorbeeld wegwijzers, aanplakbiljetten en logo's. Het lettertype Helvetica werd in de loop van de jaren zeventig gedeeltelijk vervangen door onder andere het lettertype Univers, maar is nog steeds populair bij sommige ontwerpers.

ONTVANGST VAN HELVETICA:

In 2019 werd een nieuwe variant van Helvetica op de markt gebracht: Helvetica Now. Daarmee worden een aantal tekortkomingen aangepakt, zoals problemen bij kleine schermen en het ontbreken van relatief nieuwe sym-

Een detail van de vormgeving van het lettertype Helvetica.

bolen, zoals het euroteken (€). Wim Crouwel zei over de Helvetica in NRC Handelsblad van 14 april 2007: "De letter is neutraal, heeft geen eigen uitdrukking. Daardoor komt de boodschap van het ontwerp helder over." De Duitse vormgever en typograaf Erik Spiekermann is er geen liefhebber van. Hij verklaart het slechts een "soort grondstof voor sommige vormgevers, zoals suiker in je keuken."

SLECHT LEESBAAR:

De Nederlandse typograaf Gerard Unger is er nog minder over te spreken: "Op klein formaat, in wat langere teksten, is de letter slecht leesbaar." Ontwerper Elzo Smid vertelt in de Trouw van 28 april 2007: "De Helvetica werd meteen op veel zetsystemen aangeboden en de licenties zijn goedkoop. Daarom is de letter zo populair. Maar hij heeft geen echt cursief, geen kleinkapitaal en geen uithangende cijfers. Bovendien lijken de cijfers 3, 5, 6, 8 en 9 te veel op elkaar".

De handzetter zet het lettertype Helvetica in de zethaak.

Max Miedinger was een Zwitserse letterontwerper. Hij was beroemd voor het ontwerp van de Neue Haas Grotesk in 1957. Dit werd in 1960 de Helvetica.

Omdat Microsoft het gebruik van Helvetica te duur vond, liet het bedrijf een eigen variant van dit lettertype, genaamd Arial, ontwikkelen, dat op het eerste gezicht dezelfde eigenschappen bezit als Helvetica. Een nadere inspectie onthult echter een

aantal kleine verschillen, onder andere in de kapitale R en de bovenkant van de t. Dit is een reden dat veel ontwerpers Arial zien als een inferieur lettertype. Bij Apple-software als Pages, Numbers en Keynote is Helvetica al jaren het standaardlettertype.

WAT IS DE ECHTE NAAM VAN STRIPTEKENAAR FRISIA?

Frisia was het pseudoniem van een Nederlandse krantencartoonist uit het begin van de 20e eeuw, wiens stripseries 'Het Verloren Pypke' (1925-1926) en 'De Lotgevalen van Dikke Dorus' (1930-1931) in regionale kranten uit de provincie Friesland (Frisia) verschenen.

IDENTITEIT:

Er is geen informatie bekend over Frisia's identiteit en zijn echte naam. Zijn strips waren niet ondertekend en zonder aftiteling, maar de naam "Frisia" werd wel genoemd in de boekjes, evenals in de aankondiging van zijn verhaal 'Het Verloren Pypke' op 22 december 1928 in het Leeuwarder Nieuwsblad. Zoals alle vroege Nederlandse krantenstrips waren Frisia's series

Het Verloren Pypke (15 december 1925)

beeldverhalen met tekstbijschriften onder de afbeeldingen.

BEELDERHALEN HET VERLOREN PYPKE:

De eerste bekende serie van Frisia was 'Het Verloren Pypke', over de Friese boer Oene, die zijn tabakspijp kwijtraakt. Iedereen in zijn omgeving helpt mee met de zoektocht - inclusief familieleden, vrienden en dieren - en brengt de personages in allerlei avonturen over de hele wereld. Zo belandt de jongste zoon van de boer, Roeltsje, als circus-artiest bij een groep zigeuners. Tussen 15 december 1925 en 26 maart 1926 werd de strip voor het eerst in 30 afleveringen gepubliceerd in het Nieuwsblad van Friesland, een regionale tweewekelijkse krant van uitgeverij Hepkema met het hoofdkantoor in Heerenveen. Tussen 22 december 1928 en 2 maart 1929 werd 'Het Verloren Pypke' herdrukt in het koopjeskrantje Leeuwarder Nieuwsblad. De krant van 4 maart 1929

meldde dat één van de lezers de redactie een pijp had gestuurd, die helaas niet van Oene was. Uitgeverij Hepkema bracht het verhaal ook uit als liggend boekje in de kinderboekencollectie, dat vanaf 1928 tot minstens 1940 in de Hepkemakranten werd geadverteerd.

DE LOTGEVALLEN VAN DIKKE DORUS:

Frisia's volgende stripeek, 'De

De Lotgevalen van Dikke Dorus (Leeuwarder Nieuwsblad, 13 november 1931).

Lotgevalen van Dikke Dorus' was een beeldverhaal over de onhandige en ondeugende avonturen van een mollige boerenjongen.

De tekstbijschriften werden in "onzuiver rijm" geschreven door DM van der Woude.

4 PLAATJES PER AFLEVERING:

Van 5 september 1930 tot en met 6 maart 1931 verscheen de strip eerst met vier plaatjes per aflevering in het Nieuwsblad van Friesland.

Voor de herdruk in het Leeuwarder Nieuwsblad werden de afleveringen gehalveerd en verscheen de strip met 2 plaatjes per dag in 126 afleveringen van 31 oktober 1931 tot en met 2 april 1932.

Hepkema bundelde het volledige verhaal in twee boekjes.

SPONSOREN / DONATEURS 2025

ControlMedia, Etten-Leur
 De Snelle Drukkers B.V., Vlaardingen
 Drukkerij Hendrickx, Etten-Leur
 Drukkerij Snep, Eindhoven
 Drukkerij Vosselmans, Zundert
 F1 = Help, Gouda
 Geskus Grafimedia, Fijnaart
 Grafisch Opleidings Centrum (GOC), Veenendaal
 Koninklijke Drukkerij Em de Jong BV, Baarle Nassau
 Mekes Graphic Machinery B.V., Roosendaal
 Luijten Adviesgroep, Etten-Leur
 Oranjefonds, NL-Doetdag
 PvW Offsetservice, Oss
 Rabobank West-Brabant Noord
 Trainingsbur. Zorginstellingen, De Keerzijde, Zevenberg 'hoek
 StickGoed, Roosendaal

Mevr. E. Buurstede-Jochems, Etten-Leur
 Mevr. B.M. Doppen-van Raamsdonk, Etten-Leur
 Mevr. L. in 't Groen-Evers, Breda
 Mevr. A. Makken, Maasland
 Mevr. Strijbosch-Aanholt, Venlo
 Mevr. J. de Leeuw-Luyks, Etten-Leur
 Dhr. S. Adriaanse, Eindhoven
 Dhr. M.J.H. Bakker, Oosterhout
 Dhr. L. van Beek, Breda
 Dhr. A.A.J. Buisman, Amsterdam
 Dhr. D. Buurstede, Breda
 Dhr. J. van Ginneken, Etten-Leur
 Dhr. P. Goossens, Antwerpen
 Dhr. H. Jochems, Oosterhout
 Dhr. W. Laanstra, Etten-Leur
 Dhr. F. Metsaers, Oosterhout
 Dhr. Mostert, Roosendaal
 Dhr. J. Mugge, Etten-Leur
 Dhr. L. Nederlof, Klundert
 Dhr. N. Ockhuijse, Ulvenhout
 Dhr. A. de Rijck, Etten-Leur
 Dhr. H. v.d. Spijker, Geertruidenberg
 Dhr. Verseveldt, Etten-Leur
 Dhr. J. Vandenbroeke, Essen-België
 Dhr. J.H. Vis, Barendrecht
 Dhr. en mevr. van Gurp, Molenhoek
 Dhr. en mevr. van Bedaf, Klundert
 Dhr. en mevr. Suijkerbuijk, Rijsbergen

Op woensdag 19 november was groep 8 van basisschool Den Duin uit Made voor de eerste keer in het museum voor het project Museumschatjes. De rondleiders werden met een kaart bedankt.

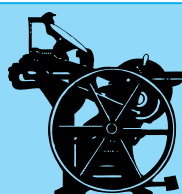
Alle kinderen van groep 8 van b.s. Den Duin uit Made willen u hartelijk danken voor de leuke, leerzame ochtend in het museum!

Juf Marianne

*gido. ^{DEX} anouk. ycep [♥] sanne chantal mia
 Door AIDEN BO LOU Nore LUKK
 Lot ^{ROSE} ANNA. Bruun Lisa Polle
 10012
 noua James Jayden tess tijn
 o Lier Mick*

**WILT U OOK ONS MUSEUM
 STEUNEN? WORD DONATEUR!**

**U kunt zich aanmelden via:
info@nederlandsdrukkerijmuseum.eu**

**Nederlands
 Drukkerij
 Museum**

COLOFON:

eindredactie: Cees Jochems
 vormgeving en opmaak: Frans de Nijs
 abonneren:
nieuwsbrief@nederlandsdrukkerijmuseum.eu